

BÖLGESEL COĞRAFYA SERÜVENİNDE YANILGILAR

Misconceptions in Regional Geography Adventure

Ramazan ÖZEY¹

Özet

Coğrafi olarak bölge; Bir kentin veya toprak parçasının, bilinçli bir belgeleme yöneltisinin sonucu olarak, işleyim, tarım, konut, yönetim, tecim vb. işlevleri için, düzen tasarımıda ayrılmış alanlardan her biridir. Bir toprak parçasının, doğal özellikleri, nüfus yapısı, kaynakları, çıkarları açısından türdeşlik gösteren, bir bütün olarak tasarlanmasında yarar görülen bölümdür. Sınırlandırılmış toprak parçasıdır.

Bölge türleri, bilimlere göre değişkenlik gösterir. Coğrafyacılar, Tarihçiler, Sosyologlar, Matematikçiler, Ekonomistler, Planlamacılar, İdareciler, Eğitimciler ve bunun gibi çok fazla sayıda bilim ve hizmet adamı tarafından bölge kavramı kullanılır ve her birinin bölge anlayışı farklıdır.

Coğrafi bölgeler olarak, doğal ve beşeri bölgelerin tümünün birbirleriyle bütünlük arz ettiği bölge demektir ve değil Türkiye’de, yeryüzünde bile böyle bir toprak parçasının varlığı düşünülemez. Dolayısıyla coğrafi bölge tamamen hayal ürünüdür. En fazla bir veya iki alt birimi bir arada görmek belki mümkündür. Örneğin iklim ve bitki örtüsü özellikleri birbirleriyle uyum sağlayabilir. Ancak her zaman uyum sağlamazlar. Buna rağmen 1905 yılından itibaren, dünya ölçeğinde bazı bölgeler ayırt edilmiştir. Bu ayrıma doğal bölgeler adı verilmiştir. Ancak diğer doğal coğrafi alt birimler benzeşmediği için tam anlamıyla doğal bölgeler demek yanlış olur.

Hele bir ülke üzerinde coğrafi bölgeler aramak beyhude bir arayıştır. Öte yandan doğal bölgeler ya da beşeri bölgeler belirlemek de çok yanlış olur. Çünkü ülkelerin sınırları çizilirken coğrafya değil savaşlar sonucunda anlaşmalar esas alınmıştır. Bu nedenle Türkiye’de 7 Coğrafi Bölge’den bahsetmek tamamen bir hayal ürünüdür. Tamamen yanlıştır. Türkiye bir bütündür.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, bölge, bölge ayrımı, bölge yanılışı

Abstract

In geographical terms, the region is each of the areas of a city or a piece of land divided with the aim of intentional documenting according to a designed plan based on industry, agriculture, housing, management or commerce. It is a piece of land where natural features, population structure, resources showing similarity deemed to be useful to plan this piece of land as a unity and it is a bounded territory.

Region types will vary according to sciences. Many scientists and officials such as geographers, historians, sociologists, mathematicians, economists, planners, managers, educators employ the concept of region and each of them has a different understanding of region.

It is not possible to think that there are geographical regions in unity in all respects not only in Turkey but also in anywhere in the world. Consequently, geographical region is imaginary. Perhaps one or two geographic features can be similar in any given place. For instance, climate and vegetation characteristics might match but it is not always the case. However, it has been created some regions since 1905 and distinguished several regions in the world scale. Those regions named as natural regions but other sub-units do not match so, it is faulty to call them as natural regions completely.

Searching for geographic regions in a country is a useless work. On the other hand, it would be very wrong to identify regions based on natural or human geographical characteristics. Therefore, it is fictitious to speak about 7 geographic regions in Turkey and it is completely wrong. Turkey is a unity.

Keywords: Geography, region, region division, regional misconception

¹ Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Coğrafya Eğitimi ABD., rozey@marmara.edu.tr

BÖLGE NEDİR?

Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğüne göre bölge; Sınırları, yeryüzü şekilleri, iklim, toprak ve bitki özelliklerinin benzerliğine, idari, ekonomik birliğe veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçasıdır.

Sosyal bilimlerde bölge; seçilmiş tanımlayıcı ölçütler bakımından türdeşlik ve bütünlük taşıyan, çevresindeki alanlardan bu ölçütlerle ayırt edilebilen alandır. Yer yüzeyinin bir kesimini belirten ve daha geniş bir kavram olan alandan ayrılır. Bir bölgenin sınırlarını, türdeşlik ve bütünlük belirler.

Coğrafi olarak bölge; Bir kentin veya toprak parçasının, bilinçli bir belgeleme yöneltisinin sonucu olarak, işleyim, tarım, konut, yönetim, tecim vb. işlevleri için, düzen tasarımıyla ayrılmış alanlardan her biridir. Bir toprak parçasının, doğal özellikleri, nüfus yapısı, kaynakları, çıkarları açısından türdeşlik gösteren, bir bütün olarak tasarlanmasında yarar görülen bölümüdür. Sınırlandırılmış toprak parçasıdır. Belli özdeksel ve tinsel ekin öğelerinin görece olarak türdeş kıldığı coğrafya alanıdır. İngilizce; region, zone. Osmanlıca; nahiye, havalı, mıntakadır.

Bölge sınırı tayininde; coğrafi, idari, hizmet, ekonomik, sosyal ve özel faktörler etkilidir. Coğrafi faktörlerin belirlediği bölgeler, dünya üzerine oldukça fazladır. İklim bölgeleri buna örnektir. İdari faktörlerin belirlediği bölgeler, eyalet, il, ilçe birimlerini gösterir. Hizmet birimlerine göre bölgeler çok fazladır. Devlet Karayolları, Devlet Demiryolları, Devlet Su İşleri, Orman Genel Müdürlüğü gibi kurumların hizmetlerini daha kolay götürebilmek için belirledikleri bölgelerdir. Bölgeler birbirine benzemez. Bölge sınırı tayininde ekonomik göstergelerde esas alınır. Bu tür bölgelere ekonomik bölgeler denir. Tarım bölgeleri (Pamuk kuşağı, mısır kuşağı gibi), Ruhr Bölgesi, Tennessee Bölgesi, Keban Baraj Bölgesi gibi bölgelerdir. Sosyal bölgeler ise, sosyal faaliyetler açısından problemler esas alınarak çizilen bölgelerdir. Etnik, kültürel ve dil gibi özelliklerin ortaya çıkardığı bölgelere örnek Fransa'nın Provence bölgesi tipiktir. Özel bölgelerde, gizliği nedeniyle askeri alanların özelliği esas alınır. Uluslararası siyasal ilişkilere örnek Ortadoğu bölgesidir.

BÖLGE TÜRLERİ

Bölge türleri, bilimlere göre değişkenlik gösterir. Coğrafyacılar, tarihçiler, sosyologlar, matematikçiler, ekonomistler, planlamacılar, idareciler, eğitimciler ve bunun gibi çok fazla sayıda bilim ve hizmet adamı tarafından bölge kavramı kullanılır ve her birinin bölge anlayışı farklıdır.

Bölge Planlama açısından, bölgeler üçe ayrılır. Homojen (türdeş) bölgeler, Nodal (Polarize-Kutuplaşmış) bölgeler ve Planlama (Programlama) bölgeleridir.

Bölgeler bir başka açıdan ele alındığında, Formal (Resmi), Fonksiyonel (İşlevsel) ve Algılama bölgeleri olarak üçe ayrılır. Formal bölgeler; dil, politik, iklim ve bitki örtüsü özellikleri gibi bölgelerdir. Fonksiyonel bölgeler, iletişim, ulaşım ve ticaret bölgeleri gibi bölgelerdir. Algılama bölgeleri ise, İnsanın davranış biçimlerinin belirlediği alanlardır (Ecemiş Kılıç, ve Mutluer, 2004).

Resmi Bölgeler

Resmi bölgeler, devlet veya idari sınırları tarafından tanımlanmış olanlardır. Örnek; Amerika Birleşik Devletleri, Birmingham, Brezilya gibidir. Bu bölgesel sınırları anlaşmazlığı açık değildir, dolayısıyla fiziksel bölgeler (yani, ABD'deki Kayalık dağları bölgesi, Büyük göller bölgesi), bu kategori altındadır. Kültürel özellikleri mekânsal dağılımını da temsil eder. Örneğin dil, din, gıda, giyim, müzik gibi değerlerin bölgeleri de resmi bölgeler içindedir. Mississippi nehri bölgesi, yağmur alanları bölgesi, Türkçe konuşanlar bölgesi, buzul iklim bölgesi, Tayların yaşadığı Tayland bölgesi, Everest dağı bölgesi resmi bölgelere örnekleri teşkil eder.

Resmi (formal) bölgeler; dil bölgeleri; Golden'de dil kimliğimiz nedir? sorusuna cevap arar. Siyasal kimlik bölgeleri; Biz Siyasal kimlik miyiz? Nasıl bir ilde yaşıyoruz. Kırsal alanda mı? Yoksa şehirselsel alanda mı? Ya da ülkenin neresinde yaşıyoruz? Doğusunda mı, yoksa batısında mı?

İklim bölgeleri; Biz iklimi kendimize göre tanımlayabilir miyiz? Soğuk mu, kurak mı, yağışlı mı? Bitki örtüsü bölgeleri; Nasıl bir bitki örtüsü içinde yaşıyoruz? Orman mı? Step mi? Çöl mü? Diğer bölgelerden farkı nedir?

Fonksiyonel Bölgeler

Fonksiyonel bölgeler, bir işlev tarafından tanımlanmış olanlardır. Bölgenin bir fonksiyonu bulunmaktadır. Bir odak noktası etrafında organize edilmiş bölgelerdir.

TVA, United Airlines Hizmet alanı veya bir gazetenin servis alanı gibi. McDonald 's, bir kâr kazanmak için ayaküstü satış fonksiyonu gerçekleştirmek için satış bölgesi çizer. Bir itfaiye kuruluşunun koruduğu bina ve araziler, o itfaiye

kuruluşunun bölgesidir. Bir sanayi kuruluşunun dünya üzerindeki satış bölgesi, o kuruluşun bölgesi olarak adlandırılır. Samsung veya Amazon.com'un sattığı ürünler alanı, onların bölgesini oluşturur. Bangkok ticaret bölgesi, Kara ormanlarda yapılan kâğıdı kullananlar bölgesi, bir öğretmen ve öğrencilerin yaşadığı bölge, apartmanda yaşayanların yaşam alanı gibi bölgeler fonksiyonel bölgelerdir. Kuzeydoğu Pennsylvania'da kömür (antrasit) madeni ekonominin kalbidir. Sanayinin en önemli hammaddesidir. Kömür sahaları, çevredeki yerleşmelere ve yaşantıda büyük etkisi vardır. Dolayısıyla Fonksiyonel bölgedir. Aynı durum, Zonguldak için de geçerlidir.

Taşıma bölgeleri; Nasıl araba alabilirim? Nasıl bir ziyaretçiyim? Bu bizim kimliğimizin bir parçası mı? İletişim bölgeleri; Biz başkaları ile nasıl iletişim kuruyoruz? Altyapı nedir? Telefon mu, internet mi, diğer topluluk faaliyetleri mi? Ticaret bölgeleri; ticaret alanı nedir? Bu ne kadar büyüktür? Bazen başka bir yerde ticaret alanı var mıdır?

Algısal Bölgeler

Algısal bölgeler (Vernacular, Perceptual, sezgisel, yöresel), insanların algıları tarafından tanımlanmış olanlardır. Bu algılanan mekânsal dağılımları temsil eder. Örneğin İncil Kuşağı denildiğinde Hristiyanların çok olduğu bölge anlaşılır. Tüm iyi restoranların bulunduğu Pekin bölgesi, Kore'de az eğitilmiş insanların yaşadığı bölge, Seul'un veya Tokyo'nun insanlar için tehlikeli bölgesi, Singapur'un turistik bölgesi, Çin'in isyancılar bölgesi algısal bölgelerdir.

İnsan davranışları oldukça önemlidir. İlgili alanınız nedir? Yaşınız, yeteneğiniz nedir? Yaşadığınız yer güvenli mi? Yaşadığınız alan emekli için uygun mu? Heyecan verici bir yer mi? Eğitim fırsatları nelerdir? Bu yer işiniz için ideal midir?

Vernacular bölge (yerel bölge ya da sezgisel veya algısal bölge), genel bir alanı ifade etmek için kamu tarafından kullanılan belirsiz, zihinsel sınırları olan bir bölgedir. Bir yerel bölgeye örnek "Midwest" dir. Genellikle bu Vernacular bölgelerde gerçek veya hayali birçok geleneği, bir arada bulunmaktadır. Buna karşılık, resmi bölgeler (formal) belirli bir özelliği kullanılarak yapılmaktadır ve farklı sınırları vardır. Santa Clara Vadisi durumdadır ve bu özelliği vadinin topoğrafik sınırınıdır. Fonksiyonel bölge ise, şehir sınırları ile sınırlanmıştır. San Jose'de, bir sivil hükümet olarak belli bir etkinlik ya da kuruluş vardır. Dolayısıyla üç farklı bölge, aynı yerde bulunabilir.

Coğrafya biliminin belirlediği bölgeler, öncelikle ikiye ayrılır. Küresel Bölgeler ve Coğrafyanın alt disiplinlerine ait bölgelerdir. Coğrafyanın alt disiplinlerine ait bölgeler, doğal bölgeler ve beşeri bölgeler olarak ikiye ayrılır (Özey, 2012).

Küresel bölgeler, uzaydan kolaylıkla ayırt edilebilen, su ve toprak gibi ortamlardır. Uzaydan bakıldığında, sular üç büyük okyanus seçilir. Pasifik Okyanusu, Atlas Okyanusu ve Hint Okyanusu'dur. Topraklar ise ilk bakışta üç öbek halinde görülür. Bunlar; Avrupa, Afrika, Asya ve Avustralya'dan oluşan toprak kütleleri, ikincisi Amerika kıtası toprak kütleleri ve üçüncüsü ise Antarktika'dır. Küresel bölgeler, kendi arasında ikiye ayrılır. 1. Kitasal Bölgeler, 2. Bölgesel Coğrafyadır (Özey, 2012).

Kitasal bölgeler, uzaydan ilk bakışta göze çarpan bölünmedir. Uzaydan baktığımızda üç büyük okyanus görülür. Bunlar Pasifik Okyanusu, Atlas Okyanusu ve Hint Okyanusudur. Okyanus ve Denizler Coğrafyası, Kıtalar Coğrafyası (Avrupa Coğrafyası, Asya Coğrafyası, Afrika Coğrafyası, Amerika Coğrafyası, Okyanusya (Avustralya ve çevresi) gibi çalışmalarıdır. Ayrıca karalar üzerinde Amazon havzası, Sahra gibi kendine özgü büyük karasal bölünmeler göze çarpar.

Bölgesel coğrafya, dünya bölgelerinin doğal, beşeri ve ekonomik unsurlarını inceler. Bölgesel coğrafya çalışmaları 19. yüzyılın ortalarında başlamış ve 20. yüzyılda da devam etmiştir. Kuzey ve Latin Amerika, Avrupa, Asya, Afrika ve Okyanusya gibi kıta coğrafyalarıdır.

Bölgesel Coğrafya, geçmişten günümüze değişim içerisinde. Bu değişim süreci günümüzde de devam etmektedir. Çünkü dünyada var olan insan, kendisi değişim içerisinde. İnsanın faaliyetlerinde de büyük değişimler yaşanmaktadır. Özellikle günümüzde bu değişimini hızı kat kat artmıştır. Bilgisayar ve internetin bilimde kullanılması, dünyamızı büyük bir köy haline getirmiştir.

Coğrafyanın alt disiplinlerine ait bölgeler, doğal bölgeler ve beşeri bölgeler olarak ikiye ayrılır. Doğal Coğrafya Bölgeleri, paleocoğrafya, yeryüzü şekilleri, iklim, hidroğrafya, toprak, bitki örtüsü, zoocoğrafya, biyocoğrafya, biyom, ekolojik ve doğal afet bölgeleri olarak ayrılır. Beşeri Coğrafya Bölgeleri ise, insan ve insan faaliyetlerinin ortaya çıkardığı bölgelerdir. Nüfus bölgeleri, İdari Bölgeler, Siyasi Bölgeler, Din Bölgeleri, Dil Bölgeleri, Askeri Bölgeler, Tarihsel Yerleşme Bölgeleri, Şehir Yerleşme bölgeleri, Kırsal Yerleşme Bölgeleri, Tarım Bölgeleri, Enerji Kaynakları Bölgeleri, Maden Bölgeleri, Sanayi Bölgeleri, Turizm Bölgeleri, Ulaşım Bölgeleri, Ticaret Bölgeleri, Beşeri Afet Bölgeleri gibi bölgelerdir (Özey, 2012).

TÜRKİYE'DE BÖLGE AYRIMLARI

Cumhuriyet öncesi Osmanlı Devleti'nde, Kâtip Çelebi, Cihannüma adlı eserinde, idari bölümlenmeyi esas alan bir bölgesel coğrafya tasviri yapmıştır, Karl Ritter (Ritter, 1858) Erdkunde adlı eserinde, Osmanlı devletini nehir havzalarına ayırarak

incelemiştir. Askeri Binbaşı Hüseyin Paşa (Hüseyin Paşa, 1887), Memalik-i Osmaniye'yi 15 iklime ayırmış ve bu sistem üzerine Osmanlı devletlerini incelemiştir. Fransız Vital Cuinet, Osmanlı ülkesini resmi salnameleri göre idari bölünmeyi esas almıştır.

1913 yılında, İstanbul'da, Tefeyyüz Matbaası tarafından yayınlanan, Ali Tevfik'in "Mufassal Memâlik-i Osmaniye'nin Coğrafyası" adlı eserinde, Osmanlı ülkelerini idari taksimata uygun bir şekilde ele almıştır. Ali Tevfik, 607 sayfalık eserinde, Osmanlı Ülkelerinin sınırlarını çizmiş ve ayrıntılı bilgiler vermiştir. Memâlik-i Osmaniye'nin denizleri, sahilleri, dağ, nehir ve gölleri üzerinde durmuştur. Memâlik-i Osmaniye'nin adaları, Ormanları, Hayvanatı, Madenleri, Ziraatı, ulaşımı hakkında bilgiler verdikten sonra, 172 sayfadan itibaren Sureti İdare (İdari Durum)'ye geçmiştir. Burada üç ana bölüme ayırmıştır. Avrupa-i Osmani Vilayetleri, Asya-i Osmani (Anadolu ve Arabistan) ve Afrika-i Osmani (Mısır, Trablus, Tunus) vilayetlerini ayrı ayrı işlemiştir. Bu bölümleri, vilayetlere ve mutasarrıflıklara göre ayrıntılı olarak incelemiştir. Vilayetleri anlatırken hududu (sınırları), Mesahası (yüzölçümü), Nüfusu, Tafsilatı Tabiiyesi (Doğal Durumunun Ayrıntısı), Mahsulat-ı Arazi ve sanayi(Tarım ve Hayvancılığı, Balıkçılığı, Ormancılığı, Madenler ve Sanayi) ele alınmıştır. Suret-i İdare (İdari Durumu) hakkında ayrıntılı bilgiler verdikten sonra, Ahval-i Bilad-i Meşhura (Meşhur Beldelerin Durumları) hakkında bilgiler sunmuştur.

1905-1935 yılları, dünyada bölgeselcilğin en yoğun olduğu yıllardır. Bu yıllarda özellikle, İngiliz, Alman ve Fransız Bölgesel Coğrafyacıları, dünyayı doğal bölgelere göre incelemeyi hedeflemişlerdir. Doğal bölge çalışmaları 1965 yılına kadar sürmüştür. Doğal bölge ayrımlarından etkilenen Ewald Banse, 1915'de Osmanlı ülkelerini 10 doğal bölgeye göre anlatmaya çalışmıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Faik Sabri (Duran), dünyadaki bölgesel akımın etkisinde kalarak, Türkiye'yi altı tabii bölgeye ayırmıştır. Faik Sabri Duran'dan sonra bölgeselcilik akımı tüm coğrafyacılar arasında görülür. Abdülkadir Sadi (Kazancıoğlu), Danyal Bediz, Ulrich Frey ve Hamid Sadi (Selen) gibi saygın coğrafyacılar bu akımdan etkilenenler arasındadır (Duran, 1938).

Dünya Coğrafyasında doğal bölgeselcilik akımı, Türkiye'yi fazlasıyla etkilemiş ve 1941 yılında Birinci Coğrafya Kongresinde, Türkiye'nin Coğrafi Bölgelere ayrılması gündeme gelmiştir. Birinci Coğrafya Kongresine katılan coğrafyacıları hepsi saygın coğrafyacılarıdır. Pek tabidir ki, dünyadaki gelişmeleri takip eden değerli coğrafyacılarımız, kongrede ülkenin coğrafi taksimatı için kurullar kurmuş ve sonuç olarak yeryüzü şekilleri esas alınarak Türkiye 7 doğal coğrafi bölgeye ayrılmıştır.

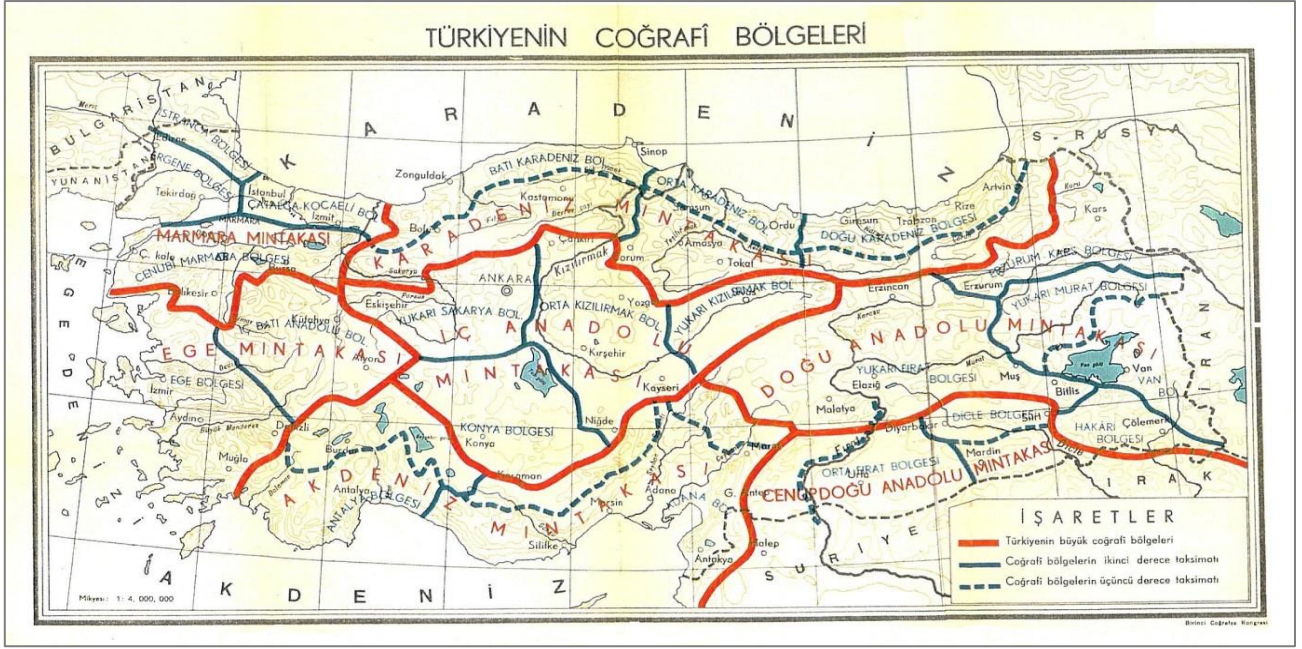
1941 yılında Ankara'da yapılmış olan Birinci Coğrafya Kongresinde alınan kararlar sonucunda, Türkiye; 7 coğrafi bölge ve 21 bölüme ayrılmıştır. Ayrıca o yıllardan bugüne kadar yapılan coğrafi araştırmalar sonucunda, Türkiye'de çok sayıda yöre ve alt yöre tespit edilmiştir. Birinci Coğrafya Kongresi kitabında, Türkiye Coğrafi Bölgeleri hakkında çok ayrıntılı bilgiler sunulmuştur.

Türkiye coğrafyası komisyonu tarafından kongreye verilen rapor giriş paragrafları şöyledir; *"Memleketimizde coğrafi bölgeler tespit etmek işini üzerine almış olan Türkiye Coğrafyası Komisyonu, umumi içtimalarında bu bölgeleri tayin için göz önünde tutulması gerekli görülen esaslar üzerinde uzun münakaşalar ve fikir teatisinde bulunduktan sonra bölge hudutlarını büyük mikyasa bir harita üzerinde çizmek ve bölgelere isim vermek üzere kendi aralarında dört kişilik bir komite seçmiştir. Profesör İbrahim Hakkı Akyol, Besim Darkot, Herbert Louis ve H. Sadi Selen'den mürekkep olan bu komite, Türkiye'de ayrılan yedi coğrafi mintakanın sahasını harita üzerinde tespit etmiş ve bunlara isimler vermiş, sonra bu mintakaları bir takım tali kısımlara ayırmıştır. Meydana getirilen taslak, komisyonda yeni müzakerelere mevzu olmuş, neticede, ilişik harita üzerinde görülen bölgeler tespit edilmiştir.*

Büyük coğrafi mintakalar, ilkokul coğrafya derslerinde kullanılabileceği gibi daha küçük bölgelerde orta tahsil seviyesine hitap etmektedir. Şunu söylemiyle hacet yoktur ki, daha vazih hudutlarla tahdit edilmiş ve daha muvafık bir şekilde isimlendirilmiş, daha küçük sahali bölgeler tefriki hususunda öteden beri uğraşmakta bulunan ilim adamlarının mesaisi son hedefine varmış sayılmaz. Bugün kongreye sunulan eserin gerek Türkiye'ye ait yerli ve ecnebi coğrafya kitaplarında, gerekse okullarımızın coğrafya tedrisatında görülen karışıklıkları ortadan kaldıracak, bu sahada insicam ve ahenk temin edecek pratik bir netice gibi telakki edilmesi mümkündür.

Coğrafi bölgeler, avarızı gösteren bir harita üzerinde renkli çizgilerle tahdit edilmiştir. Yedi coğrafi mintakanın hudutları kalın bir kırmızı çizgi ile çizilmiş, tali bölgeler ise bunların içinde biraz daha ince mavi çizgilerle sınırlanmıştır. Ayrıca komisyonumuz kesik mavi çizgiler kullanarak bazı bölgeler içinde hususi karakter arz eden üçüncü dereceden bölgeler tespit etmiştir.

İşte bu türlü araştırmalar sayesinde, harita üzerinde kalın kırmızı çizgilerle tahdit edilmiş yedi büyük coğrafi mintaka meydana çıkmış bulunuyor. Bu mintakalar şunlardır: 1) Karadeniz mintakası, 2) Marmara mintakası, 3) Ege mintakası, 4) Akdeniz mintakası, 5) İç Anadolu mintakası, 6) Doğu Anadolu mintakası ve 7) Cenupdoğu Anadolu mintakası. Görüldüğü gibi, coğrafi mintakaların adlandırılması işinde, memleketin denizlere doğru açılan cepheleri üzerinde yer alan mintakalar, komşu olan denize nisbet edilmişler, iç kısımlar ise, memleketimizin bütünlüğünü meydana getiren Anadolu'nun muhtelif cihetlerine göre isim almışlardır." (Şekil-1)

Şekil 1: Türkiye Coğrafi Bölgeler Haritası (1941 Türk Coğrafya Kongresi'nde kabul edilen haritadır)

Oysa 7 Coğrafi Bölge'nin 6'sı genel özellikleri ile ülke sınırları dışında da devam etmektedir. Bu durum, Birinci Coğrafya Kongresinde hazırlanan haritada da gösterilmiştir. Nitekim bölgelerde hüküm süren coğrafi şartlar, komşu ülkelerde de devam etmektedir. Güneydoğu Anadolu coğrafi şartları, Suriye ve Irak'ta, Doğu Anadolu coğrafi şartları, İran ve Ermenistan'da, Karadeniz Bölgesi coğrafi şartları Gürcistan'da, Marmara Bölgesi coğrafi şartları Yunanistan ve Bulgaristan'da, Batı Anadolu coğrafi şartları Yunanistan adalarında ve Yunanistan'da devam etmektedir. Bu nedenle, kesin sınırları ile Türkiye'nin 7 Coğrafi Bölgesinden (yeryüzü şekilleri) bahsetmek imkânsızdır.

Daha sonraki yıllarda dünyadaki coğrafya alanındaki gelişmeler pek fazla takip edilememiştir. Takip edilse bile, ülke gündemine yansıtılmamıştır. Oysa dünya coğrafyasındaki gelişmeler hızla devam etmiş ve sadece bir veya iki coğrafya alt disiplinlerinin benzer özellikleri esas alınarak, tüm doğal coğrafyaya ya da coğrafyaya uyarlanamayacağı konusunda kuvvetli delillerle ispat etmişlerdir. Dolayısıyla 1965 yıllarında bölgesel coğrafya ayrımları yön değiştirmeye başlamıştır. Özellikle 1980'li yıllardan sonra Bölgesel Coğrafya açısından küresel bazda kalkınma düzeylerine göre ayrımlar yapılmıştır.

Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri, Birinci Coğrafi Kongresi kitabında da bahsedildiği üzere, uzun süren tartışmaların sonucunda kabul edilmiştir. Bu tartışmalar kongreden sonra da devam etmiştir. Bugüne kadar coğrafi bölgeler üzerine çok sayıda makaleler yazılmıştır. Yazılan makalelerde, bölgelerin adları ve sınırları tartışılmıştır. Ancak bölgeler tartışılırken, hep Türkiye Coğrafyası haritası üzerinde durulmuş ve ülke sınırları dışına çıkılmamıştır.

Coğrafi Bölgelere en ciddi tenkit Talip Yücel'den gelmiştir. Yücel "Türkiye Coğrafyası" adlı kitabında (1987); "Acaba, coğrafyacılarımız tarafından tutunmadığından dolayı, zamanla, coğrafi mıntıka yerine kullanılmaya başladığımız Coğrafi Bölgeler, tabiat şartları açısından ayrılmış "tabii bölgeler" gerçekte mevcut mudur? Doğrusunu söylemek lazım gelirse, hayır. Çünkü nadir hallerde, birbirine yaklaşmış olsalar bile, yeryüzü şekilleri göz önünde bulundurularak tayin edilmiş bir ünite sınırının, iklime veya tabii bitki örtüsüne göre tespit edilen birim sınıra uyması; beşeri ünitelerle zirai ünitelerin aynı olması mümkün değildir. Aynı ünite dâhilinde, bütün coğrafi elemanların müşterek bir özellik göstermesi, tasavvur bile edilemez. Ondan dolayıdır ki, asrımızın başlarında, coğrafyacıların dört elle sarıldıkları birden fazla tabii özelliğe göre tayin edildiği ifade edilen "tabii bölgeler" ile coğrafi hususiyetlerin hepsi dikkate alınarak tespit edildiği söylenen "coğrafi bölgeler" sadece birer hayaldir." demektedir.

İlk olarak ciddi anlamda konu, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından 25-26 Mayıs 2006'da düzenlenen, "AB Sürecindeki Türkiye'de Bölgesel Farklılıklar" konulu IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu'nda ele alınmıştır. Bu sempozyumda, konuyla ilgili olarak üç bildiri sunulmuştur. Bildiriler, Ali Özçağlar, Ali Yiğit ve Ramazan Özey tarafından verilmiştir (Özey, 2006).

Özçağlar, "Türkiye'de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi" konulu bildirisinin sonuç bölümünde, "Yerel yönetim organları tarafından yönetilen mekânlar mülki idare bölümlerinin temelini oluşturdukları halde, ülke yönetimine esas olan idari bölünüş sistematigi yasalarda eksik olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu sorunun giderilmesi

için konuya idarî teşkilatlanmadan çok, idari coğrafya açısından mekânsal boyutta yaklaşmak yerinde olacaktır.” Demektedir (Özçağlar, 2003).

Yiğit, “Geçmişten Günümüze Türkiye’yi Bölgelere Ayırma Çalışmaları ve Yapılması Gerekenler” adlı çalışmasında, “Bu konuda genel coğrafi bölgelerden ziyade konusal coğrafi bölgelere ağırlık verilmelidir. Çünkü konusal coğrafi bölgelerin belirlenmesi hem çok daha kolay, hem de çok daha avantajlıdır. Ayrıca hemen her konusal bölgenin muhatabı olan belli bir kurum bulunmaktadır. Yani meteorolojiye yeni iklim bölgeleri, Tarım Bakanlığına yeni tarım bölgeleri, Orman bakanlığına ekolojik bölgeler sunulabilir.” tespitinde bulunmuştur(Yiğit, 1996).

Özey, (2006) “Coğrafi Bölgelerin Siyasi Bölgeler Olarak Algılanması ve Sonuçları” adlı çalışmasında, Türkiye’de Coğrafi Bölgeler ile Siyasi Bölgelerin yanlış algılanması sonucunda, ülkenin parçalanma sürecine sokulmak istendiğini vurgulamıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde, “Bunun için bazı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

- Türkiye Coğrafi Bölgeleri haritası, tüm atlaslardan kaldırılmalıdır. Türkiye Fiziki Haritası ve il sınırlarını gösteren Türkiye Siyasi Haritası kullanılmalıdır.
- Ders kitaplarından Türkiye Coğrafi Bölgeleri ve bölümleri çıkarılmalıdır. Türkiye Coğrafyası dersleri, ayrıntılı ve bir bütün olarak, Türkiye Fiziki Coğrafyası, Türkiye Beşeri Coğrafyası ve Türkiye İktisadi Coğrafyası adlarıyla okutulmalıdır.
- Türkiye il idari sınırlarında da, çok sayıda sorunlar bulunmaktadır. İl sınırları zamanın şartlarına göre yeniden düzenlenmelidir.
- Kamu kurum ve kuruluşların çalışmalarında, “Coğrafi Bölgeler” kavramı yerine çalışmaların amaçlarına uygun olarak “Hizmet Bölgeleri” kavramı kullanılmalıdır.

Özey, çalışmasının tümünü, 2006 yılında, Harita Genel Komutanlığına ve Milli Eğitim Bakanlığına göndermiştir. Harita Genel Komutanlığından övgü dolu sözler yanında, Harita Genel Komutanlığı tarafından Türkiye Coğrafi Bölgeler ile ilgili haritalarının bulunmadığını da belirtmişlerdir.

COĞRAFİ BÖLGE VAR MIDIR?

Coğrafi bölgeler olarak, doğal ve beşeri bölgelerin tümünün birbirleriyle bütünlük arz ettiği bölge demektir ve yeryüzünde böyle bir toprak parçasının varlığı düşünülemez. Dolayısıyla coğrafi bölge tamamen hayal ürünüdür. En fazla bir veya iki alt birimi bir arada görmek belki mümkündür. Örneğin iklim ve bitki örtüsü özellikleri birbirleriyle uyum sağlayabilir. Ancak her zaman uyum sağlamazlar. Buna rağmen 1905 yılından itibaren, Dünya ölçeğinde bazı bölgeler ayırt edilmiştir. Bu ayrıma doğal bölgeler adı verilmiştir. Ancak diğer doğal coğrafi alt birimler benzeşmediği için tam anlamıyla doğal bölgeler demek yanlış olur.

Hele bir ülke üzerinde coğrafi bölgeler aramak beyhude bir arayıştır. Öte yandan doğal bölgeler ya da beşeri bölgeler belirlemek de çok yanlış olur. Çünkü ülkelerin sınırları çizilirken coğrafya değil savaşlar sonucunda anlaşmalar esas alınmıştır. Örneğin Bulgaristan ile sınırın büyük bölümü Rezve deresi, Yunanistan ile Meriç nehri talveg çizgisi, Gürcistan ile Sarp köyünün ortasından geçen küçük dere, Ermenistan ile Arpaçay nehri talveg çizgisi esas alınmıştır. Irak ve Suriye ile sınır cetvelle çizilmiştir. Nehirlerin her iki yakasında coğrafya aynıdır. Bu durum, diğer ülkeler için de aynıdır. Bu nedenle, bir ülke için bölge ayrımı yapmak son derece hatalıdır.

Dünya üzerinde, iklim ve bitki örtüsü özellikleri birlikte düşünülerek, 1905-1937 yılları arasında Dünya Doğal Bölgeleri ayrılmaya çalışılmış, ancak çok fazla eleştiri almıştır. Tüm coğrafya özellikleri göz önüne alınarak, coğrafi bölge ayrımı küresel bazda bile yapılmamıştır. Buna rağmen böyle bir arayış sadece Türkiye’de yapılmıştır. Bütün zorlamalar ve gayretler sarf edilerek Türkiye yedi coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Bu ayırmada, zaman zaman yeryüzü şekilleri, zaman zaman iklim özellikleri, zaman zaman da bitki örtüsü esas alınarak coğrafi bölge ayırımına gidilmiştir. Türkiye’de var olduğu iddia edilen 7 bölge üzerinde, bugüne kadar çok sayıda eleştiri almıştır. Hatta 1941 yılı Coğrafya kongresine katılanlar arasında bile büyük tartışmalar olmuş ve çok sayıda bilim adamı, ülkenin 7 coğrafi bölgeye ayrılmasına karşı çıkmıştır. Ancak Prof. Dr. Herbert Louis’in hazırladığı 7 coğrafi bölge haritası kabul edilmiştir. Prof.Dr. Herbert Louis’in hazırladığı 7 coğrafi bölge haritası, Sevres Anlaşmasıyla çizilen haritaya benzerlik göstermektedir.

1941 yılında yapılan Coğrafya Kongresinde, Türkiye’de yapılmaya çalışılan özellikle yeryüzü şekilleri, çok az iklim ve bitki örtüsü özelliklerinin benzeşmesi esas alınmaya çalışılmıştır. Üstelik sınırlar çizilirken, yeryüzü şekilleri, iklim ve bitki örtüsü özelliklerinin üçü birden benzeşmesi esas alınmamıştır. Çoğu yerde sadece yeryüzü şekilleri, kimi yerlerde iklim özellikleri, kimi yerlerde sadece bitki örtüsü özellikleri esas alınmaya çalışılmıştır. Böyle bir ayırım yapmak son derece yanlıştır. Bir kere, kimi yerde yeryüzü şekilleri bölgeleri, bir başka yerde uymadı, iklim bölgeleri, o da uymadı, Bitki örtüsü bölgelerini esas almak, bilimsellikten çok uzaktır. Burada adeta bir şeylere zorlama yapılmıştır. Adeta Türkiye, farkında olmadan Sevres Anlaşması haritasına benzer bir bölünmeye ışık tutacak bir bölge ayrımı yapılmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de yeryüzü şekilleri anlatılırken, Alp ve Himalaya sistemini anlatmadan, dağlarını ve ovalarını anlatmak oldukça zordur. İklim bölgeleri ele alınırken, üç ana iklim bölgesinden söz edilir. Böyle bir durumda bile üç bölge seçilebilir ve bu üç bölge Türkiye dışında da devam eder. Akdeniz iklim bölgesi denildiğinde tüm Akdeniz kıyılarını, Karadeniz iklim bölgesi denildiğinde tüm Karadeniz kıyılarını, bozkır iklim bölgesi denildiğinde Ortadoğu ve Türk Dünyası coğrafyalarını kapsar. Toprak ve bitki örtüsü bölgelerinde de durum aynıdır. Toprak ve bitki örtüsü bölgelerinin de ülke sınırları dışına taşmaktadır. Dolayısıyla denilebilir ki, gerek Türkiye için ve gerekse başka bir ülke için, coğrafi bölge, doğal bölge veya beşeri bölge yoktur.

Türkiye’de, Doğu Anadolu, Orta Anadolu, Batı Anadolu demekte yanlış olur. Bir ülkenin doğusu, orta kesimleri, batısı, kuzeyi ve güneyi vardır. Dolayısıyla Türkiye’nin doğusu, Türkiye’nin batısı, Türkiye’nin kuzeyi, Türkiye’nin güneyi denmelidir. Türkiye’nin batısındaki denizin adı, Adalar denizi ya da Akdeniz’dir.

Türkiye’nin kuzeyi, Karadeniz iklim bölgesi içine girer. Türkiye’nin batı ve güney kıyıları, Akdeniz iklim bölgesi içinde kalır. Türkiye’nin denizden uzak orta kesimleri ise, Karasal iklimin özellikleri hâkimdir. Ancak bu özellikler Akdeniz havzasında, Karadeniz havzasında ve Asya bozkır alanlarında devam eder. Öte yandan Akdeniz ikliminden Bozkır iklimine, Bozkır ikliminden Karadeniz iklimine geçişler birden olmaz. Aralarda geçiş bölgeleri de vardır. Ve yine Karadeniz’in doğu havzasında yer alan Çoruh vadisinde Yusufeli ve çevresi, Anadolu’nun doğusunda yer alan Iğdır ovası mikro klima bölgeleridir. Yusufeli ve çevresinde zeytin yetişirken, Anadolu’nun batısında yer alan Uşak’ta yetişmez. Ve yine Iğdır ovasında Akdeniz türleri yetişir. Ayrıca Akdeniz çevresinde olmasına rağmen Osmaniye’nin Zorkun yaylalarında Karadeniz bitkisi olan fındık yetişir.

Tüm bu genellemeler esas alındığında, bir ülkenin; jeolojik, jeomorfolojik, klimatolojik, hidrografik, toprak, bitki örtüsü, doğal hayvan, biyom, biyocoğrafya, ekolojik, doğal afet bölgeleri, ülke dışına da taşar. Ve bütünlük sağlanmaz. Bu nedenle bir ülke yerine, küresel ya da kıtasal olarak; jeolojik, jeomorfolojik, klimatolojik, hidrografik, toprak, bitki örtüsü, doğal hayvan, biyom, biyocoğrafya, ekolojik, doğal afet bölgeleri ele alınmalıdır. Çünkü ülke kavramı, siyasi bir terimdir. Bu nedenle, bir ülkede siyasi olarak çizilen idari sınırlar esas alınmalıdır.

Türkiye’de beşeri bölgelerde de, aynı özellikler göze çarpar. Siyasi ve İdari haritalar hariç, genelde diğer haritalarda, benzer özellikler ülke dışına da taşar. Bu nedenle, Beşeri Bölgeler Coğrafyası işlenirken, konu küresel, kıtasal veya bölgesel bazda alınmalıdır. Eğer bir ülke söz konusu ise, o zaman bölgeler anlatılırken, ülke sınırları dışına da aşılmalıdır. Türkiye’de nüfus, ırk, dil ve din, tarım, hayvancılık, balıkçılık, orman, madenler, sanayi, turizm, ticaret haritaları hazırlanırken, eğer benzer özellikler devam ediyorsa, ülke sınırları dışına da geçilmelidir. Siyasi sınır kesik çizgilerle gösterilmelidir.

Kısaca, ülke sınırlarını gösteren siyasi haritalar hariç, diğer tüm haritalar, küresel, kıtasal olarak hazırlanmalıdır ve konular işlenirken bu hazırlanan haritalar çerçevesinde anlatılmalıdır. Kıtasal olarak ele alınan bölgeler, özellikle Eski kara kütleleri adı verilen, Asya, Avrupa ve Afrika arasında da geçişler söz konusudur. Buralarda bölge bütünlüğü, diğer kıtada da devam eder. Dolayısıyla gerçek anlamda, bölgeler ve bölge bütünlükleri, sadece küresel anlamda ve coğrafyanın alt disiplinlerine göre geçerlidir.

SONUÇ

Hazırlanacak olan tüm coğrafya kitap ve atlaslarda dikkat edilmesi gereken hususlar şunlar olmalıdır:

- Ege denizi yerine Adalar denizi yazılmalıdır.
- Batı Anadolu, Doğu Anadolu, Kuzey Anadolu, Güney Anadolu kavramları yerine, Anadolu’nun batısı, Anadolu’nun doğusu, Anadolu’nun kuzeyi, Anadolu’nun güneyi kavramları yazılmalıdır.
- Bölgeler incelenirken, Coğrafyanın alt disiplinlerine göre incelenmelidir. Ayrıca bölge sınırlarını ülke dışında da devam ettirilmelidir. Sözelimi Türkiye’nin iklimi incelenirken, üç iklim bölgesi ele alınmalı ve ülke dışındaki uzantıları da çizilmeli ve anlatılmalıdır.

Söz konusu bu durumun, tüm basın-yayın kuruluşlarına duyurulmalıdır. Hava Durumu haberleri verilirken, haritalar Türkiye haritası olarak değil, çevre ülkeler ile birlikte sunulmalıdır. Bu konu, Devlet Meteoroloji Genel Müdürlüğüne, radyo ve televizyon kuruluşlarına ulaştırılmalıdır.

Tüm öğretim kurumlarına konu iletilmelidir. Tüm bakanlıklara, kamu kurum ve kuruluşlarına, konuyla ilgili bilgiler ulaştırılmalıdır.

Kaynakça

- Claval, P. (1992). *Introduction À La Géographie Régionale*. Paris, Nathan.
- Darkot, B. (1966). Türkiye'de coğrafi bölgelerin teşkilinde kriterlerin araştırılması. *İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü Yayını*, 31-47, İstanbul.
- Duran, F.S. (1938). *Umumi Coğrafya Dersleri*. Kanaat Kitabevi, İstanbul.
- Ecemiş Kılıç, S. & Mutluer, M. (2004). Coğrafyada ve bölge planlamada bölge kavramının karşılaştırmalı olarak irdelenmesi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 13, 17-28.
- Eren, M. A. (1996). Bölgeler haritası yanlış. *Aksiyon Dergisi*, 59.
- Eriñç, S. (1958). Bölge sınırlandırmasının esasları. *İkinci İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları*, 69-94.
- Özçağlar, A. (2003). Türkiye'de yapılan bölge ayrımları ve bölge planlama üzerindeki etkileri. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(1), 3-18.
- Özey, R. (2006). Coğrafi bölgelerin siyasi bölgeler olarak algılanması ve sonuçları. *IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi: Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Özey, R. (2012). *Beşeri Bölgeler Coğrafyası*. Aktif Yayınları, İstanbul
- Özey, R. (2012). *Doğal Bölgeler Coğrafyası*. Aktif Yayınları, İstanbul
- Platt, R. S. (1957). "A review of regional geography. *Annals, Association Of American Geographers*, 47, 187-190.
- Taneri, E. (1978). *Bölge Planlama*. İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Yayınları, İstanbul.
- Tevfik A. (1913). *Memalik-i Osmaniye'nin Coğrafyası*. Tefeyyüz Kitaphanesi, İstanbul.
- Tunçdilek, N. (1987). *Doğal Bölgeler*. İ.Ü Yayınları, No 3417, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No 5, İstanbul.
- Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2000). *Coğrafya, Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Yiğit, A. (1996). Türkiye'nin doğu bölgelerinin yeniden belirlenmesi hakkında düşünceler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1) 359-378.
- Yücel, T. (1987). *Türkiye Coğrafyası*. Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 63.